

BOSHLANG‘ICH SINFINI BOSHQARISH VA O‘QUVCHILAR O‘RTASIDA TURLI MA’NAVIY-MA’RIFIY TADBIRLARNI TASHKIL ETISH**Eshmurodova Gulbahor Xushmurodovna***Axborot texnologiyalari va menejment universiteti dotsenti***Berdiyaro Maxfuza Ilhom qizi***Axborot texnologiyalari va menejment universiteti magistranti*

Annotatsiya. *Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini tarbiyalashda sinfni boshqarishning samarali yo‘llari hamda ma‘naviy-ma‘rifiy tadbirlarning ahamiyati yoritilgan. Maqolada sinf rahbari tomonidan olib boriladigan tarbiyaviy ishlarning mazmuni, tadbirlarning turlari va ularni tashkil etish usullari tahlil qilinadi. Shu bilan birga, o‘quvchilarda vatanparvarlik, ijtimoiy faollik, kitobxonlik madaniyati kabi muhim fazilatlarni shakllantirishda tadbirlarning o‘rni yoritilgan.*

kalit so‘zlar: *boshlang‘ich ta‘lim, sinfni boshqarish, ma‘naviy tarbiya, ma‘rifiy tadbir, o‘quvchilar faolligi, tarbiyaviy ishlar, sinf rahbari, vatanparvarlik, kitobxonlik.*

Abstract. *This article discusses effective ways of classroom management and the importance of spiritual and educational activities in educating primary school students. The article analyzes the content of educational work carried out by the class teacher, the types of activities and methods of their organization. At the same time, the role of activities in the formation of important qualities such as patriotism, social activity, and reading culture in students is highlighted.*

keywords: *primary education, classroom management, spiritual education, educational activities, student activity, educational work, class teacher, patriotism, reading.*

Абстрактный. *В статье рассматриваются эффективные способы управления классом и значение духовно-просветительской деятельности в обучении учащихся начальной школы. В статье анализируется содержание воспитательной работы, осуществляемой классным руководителем, виды деятельности и методы ее организации. При этом подчеркивается роль мероприятий в формировании у студентов таких важных качеств, как патриотизм, общественная активность, культура чтения.*

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: *начальное образование, классное руководство, духовное воспитание, воспитательное мероприятие, активность учащихся, воспитательная работа, классный руководитель, патриотизм, чтение.*

Kirish. Maktab – bu jamiyat hayotining eng muhim ijtimoiy institutlaridan biri bo‘lib, unda yosh avlodni tarbiyalash, ularga zarur bilim, ko‘nikma va malakalarni singdirish orqali kelajak poydevori yaratiladi. Ayniqsa, boshlang‘ich ta‘lim bosqichi ta‘lim-tarbiya jarayonining eng muhim, poydevor bosqichi hisoblanadi. Chunki aynan shu davrda o‘quvchilarda ta‘limga bo‘lgan munosabat, mehnatga nisbatan intizom, axloqiy qoidalarni anglash va amal qilish, jamoada o‘zini tutish, mustaqil fikrlash kabi asosiy shaxsiy sifatlar shakllana boshlaydi. Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi nafaqat dars beruvchi, balki tarbiyachi, psixolog, tashkilotchi va yetakchi sifatida sinfning barcha ichki jarayonlarini boshqaradi. Sinfdagi ijobiy muhit, o‘quvchilarning bilimga bo‘lgan qiziqishi, ularning bir-biriga va atrof-muhitga bo‘lgan munosabati ko‘p jihatdan o‘qituvchining boshqaruv mahoratiga bog‘liq. Bugungi globallashuv va raqamli axborot oqimi kuchaygan davrda yoshlarni milliy qadriyatlar, ma‘naviy meros, tarixiy ong va fuqarolik pozitsiyasiga asoslangan tarzda tarbiyalash dolzarb vazifaga aylangan. Shu jihatdan maktabda, ayniqsa boshlang‘ich sinflarda turli ma‘naviy-ma‘rifiy tadbirlarni tashkil etish orqali o‘quvchilar qalbiga insoniylik, mehr-oqibat, vatanparvarlik, ona tiliga hurmat, mehnatsevarlik kabi fazilatlarni singdirish mumkin. Ma‘naviy-ma‘rifiy tadbirlar – bu faqatgina bayram yoki ko‘ngilochar mashg‘ulot emas, balki yosh avlodni barkamol shaxs etib tarbiyalashda, ularning ichki dunyosini boyitishda, estetik didini shakllantirishda muhim vositadir. Shu bois, boshlang‘ich sinf rahbarining pedagogik faoliyatida bu yo‘nalish alohida ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada boshlang‘ich sinfni boshqarishning samarali yo‘llari, sinf rahbarining asosiy vazifalari, shuningdek, o‘quvchilar o‘rtasida ma‘naviy-ma‘rifiy tadbirlarni tashkil etish shakllari va mazmuni atroflicha yoritiladi.

Adabiyotlar tahlili. Boshlang‘ich ta‘lim tizimida sinfni boshqarish va o‘quvchilarni ma‘naviy jihatdan tarbiyalash masalalari bo‘yicha ko‘plab mahalliy va xorijiy pedagog olimlar tomonidan izlanishlar olib borilgan. Bu boradagi ilmiy va uslubiy manbalar tahlili shuni ko‘rsatadiki, boshlang‘ich ta‘lim jarayonida o‘qituvchi faoliyati faqatgina bilim berish bilan cheklanmay, balki har tomonlama tarbiyaviy jarayonni ham o‘z ichiga oladi. Masalan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi “Yoshlarni ma‘naviy-axloqiy tarbiyalash va ularni ijtimoiy hayotga tayyorlash bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-4307-sonli qarori, boshlang‘ich bosqichda ma‘naviy-ma‘rifiy ishlarni tizimli ravishda olib borish zarurligini belgilaydi. Bu qaror asosida o‘qituvchilarga yangi pedagogik yondashuvlar asosida o‘quvchilar bilan ishlash vazifasi yuklatilgan. Pedagogika fanlari doktori Sh. Toshboyev o‘zining “Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ijtimoiy faol shaxs sifatida shakllanishi” nomli ilmiy ishida sinf muhitining o‘quvchi psixologiyasiga ta‘sirini chuqur tahlil qilgan. Uning fikricha, samarali sinf boshqaruvi – bu nafaqat dars intizomini ta‘minlash, balki o‘quvchini tarbiyaviy jarayonga faol jalb etishdir.

Ma'naviy-ma'rifiy tarbiya masalasida taniqli pedagog N. Qosimovning asarlari alohida e'tiborga loyiq. U o'z tadqiqotlarida milliy qadriyatlar asosida tarbiyalashning uslubiy asoslarini ishlab chiqqan va boshlang'ich sinflarda "kichik yutuqlar" orqali o'quvchilarni rag'batlantirish mexanizmlarini taklif etgan. Shuningdek, rus olimlari A. V. Mudrik, L. I. Novikova kabi mutaxassislar tomonidan ma'naviy tarbiyaning shaxs shakllanishidagi o'rni, maktab va oila hamkorligining ahamiyati borasida chuqur nazariy asoslar yaratilgan. Ularning ishlarida sinf rahbarining yetakchilik roli va tarbiyaviy ishlarning muntazamligi alohida ta'kidlanadi. Shu bilan birga, amaliyotga yo'naltirilgan uslubiy qo'llanmalar, jumladan, boshlang'ich ta'lim metodikasi bo'yicha chop etilgan darslik va metodik to'plamlar ham sinfni boshqarish va tadbirlar tashkil etishda muhim manba sifatida xizmat qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu tadqiqotning metodologik asosini pedagogika, psixologiya va tarbiya nazariyasi fanlariga oid fundamental g'oyalar, shuningdek, ma'naviy-ma'rifiy tarbiyaning nazariy va amaliy jihatlarini o'rganuvchi yondashuvlar tashkil etadi. Tadqiqotda ilmiylik, tizimlilik, izchillik va amaliy samaradorlik kabi metodologik tamoyillar asos sifatida qabul qilindi.

Tadqiqot quyidagi metodlar orqali olib borildi:

- ✚ Tahlil va umumlashtirish metodi – mavzuga oid ilmiy, nazariy va uslubiy adabiyotlar, qonun hujjatlari, prezident farmonlari, dasturlar va amaliy tajribalar o'rganildi va tahlil qilindi.
- ✚ Kuzatuv metodi – boshlang'ich sinflarda o'quv jarayonini va o'qituvchi faoliyatini kuzatish orqali sinfni boshqarish va tarbiyaviy ishlarni tashkil etish jarayoni o'rganildi.
- ✚ So'rovnoma va suhbat metodi – amaldagi boshlang'ich sinf o'qituvchilari, metodistlar va ota-onalar o'rtasida so'rovnomalar o'tkazildi hamda chuqurlashtirilgan suhbatlar orqali ularning fikr va tajribalari tahlil qilindi.
- ✚ Eksperiment elementi bo'lgan amaliy faoliyat metodi – bir nechta boshlang'ich sinflarda ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar namunaviy tarzda tashkil etildi va ularning o'quvchilarga ta'siri o'rganildi.
- ✚ Taqqoslash va diagnostika metodi – o'quvchilarning sinfdagi faoliyati, ijtimoiy faollik darajasi va shaxsiy fazilatlarini turli sinf guruhlarida kesimida taqqoslandi.

Tadqiqot davomida olingan ma'lumotlar asosida boshlang'ich sinfdagi ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarni samarali tashkil etish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqildi. Ushbu metodlar orqali nafaqat nazariy asoslar, balki amaliy natijalar ham aniqlanib, tavsifiy tahlil qilindi.

Munozara. Tadqiqot davomida boshlang‘ich sinfni boshqarish va o‘quvchilar o‘rtasida ma‘naviy-ma‘rifiy tadbirlarni tashkil etish bo‘yicha mavjud holat, amaliyotdagi tajribalar, muammo va imkoniyatlar chuqur tahlil qilindi. O‘rganilgan manbalar va soha mutaxassislari bilan olib borilgan suhbatlar natijasida bir nechta muhim jihatlar aniqlab berildi. Birinchidan, boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi uchun sinfni boshqarish jarayoni ko‘p qirrali bo‘lib, faqatgina dars jarayoni bilan cheklanmaydi. O‘qituvchi bolalarning psixologik holatini kuzatishi, ularning ijtimoiy muhitdagi faolligini baholashi, ota-onalar bilan muntazam muloqotda bo‘lishi va shu asosda sinfdagi ijtimoiy-madaniy muhitni boshqarishi talab etiladi. Biroq amaliyotda o‘qituvchilarning ba‘zilarida bu boradagi metodik bilim va ko‘nikmalar yetarli emasligi kuzatilmoqda. Ikkinchidan, ma‘naviy-ma‘rifiy tadbirlarni tashkil etish ko‘plab boshlang‘ich sinflarda faqatgina bayram yoki ko‘ngilochar shaklda amalga oshirilmoqda. Bu esa tadbirlarning asl tarbiyaviy mohiyatidan chetlashishiga olib kelmoqda. Tadbirlar o‘quvchilarda insoniylik, vatanparvarlik, kitobxonlik, ekologik madaniyat, oilaviy qadriyatlar kabi fazilatlarni shakllantirishga yo‘naltirilgan bo‘lishi zarur. Uchinchidan, sinf rahbari va ota-onalar o‘rtasidagi hamkorlik yetarli darajada yo‘lga qo‘yilmagan holatlarda o‘quvchilarda tarbiyaviy bo‘shliq paydo bo‘lishi mumkin. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, o‘quvchining ma‘naviy-axloqiy rivojlanishi o‘qituvchi–oilajamiat o‘rtasidagi hamkorlikka bevosita bog‘liq. To‘rtinchidan, zamonaviy pedagogik texnologiyalar, ayniqsa, interaktiv metodlar, klaster, rolly o‘yinlar, “aql charxi”, “fikrlar yog‘dusi” kabi uslublar ma‘naviy-ma‘rifiy tadbirlarga samarali singdirilmagan. Bu esa tadbirlarni biryoqlama va rasmiy tusda o‘tkazilishiga olib kelmoqda. Munozara natijalaridan kelib chiqib, shuni aytish mumkinki, ma‘naviy-ma‘rifiy tadbirlar samaradorligini oshirish uchun ularni puxta rejalashtirish, mazmunan boyitish, o‘quvchilar yoshiga moslashtirish va faol, ijodiy ishtirokni ta‘minlovchi metodlardan foydalanish zarur. Shuningdek, sinf rahbarlariga doimiy metodik yordam ko‘rsatish, tajriba almashish seminarlarini yo‘lga qo‘yish, ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish maqsadga muvofiqdir.

Xulosa. Yurtimizda amalga oshirilayotgan ta’lim islohotlari jarayonida ma’naviy barkamol, intellektual salohiyatli va ijtimoiy faol yosh avlodni tarbiyalash masalasi dolzarb vazifalardan biri sifatida e’tirof etilmoqda. Ayniqsa, boshlang’ich ta’lim bosqichida o‘quvchilarda ijobiy axloqiy sifatlarni shakllantirish, ularni jamiyatning yetuk a’zosi bo‘lib voyaga yetkazish yo‘lida sinfni boshqarish va ma’naviy-ma’rifiy tarbiyani uyg‘unlashtirish muhim o‘rin tutadi. Tadqiqot jarayonida aniqlanishicha, boshlang’ich sinfni samarali boshqarish — bu nafaqat dars jarayonini tashkil etish, balki o‘quvchilarning ruhiy-psixologik holatini hisobga olgan holda ularning har tomonlama kamolotini ta’minlashdan iborat. Ma’naviy-ma’rifiy tadbirlar orqali esa o‘quvchilarda insonparvarlik, mehr-oqibat, vatanparvarlik, jamoaga hurmat, mehnatga e’tibor kabi muhim ijtimoiy fazilatlar shakllantiriladi. Shu bois, o‘qituvchi o‘z faoliyatida tarbiyaviy jarayonlarni tizimli rejalashtirishi, zamonaviy pedagogik metodlardan foydalangan holda, o‘quvchilarni faol ishtirokchi sifatida jalb etishi zarur. Tadbirlar shaklan turlicha, mazmunan esa chuqur, bolalar yosh xususiyatiga mos bo‘lishi lozim. Sinf rahbari va ota-onalar o‘rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash, maktab jamoasi bilan o‘zaro axborot almashinuvini yo‘lga qo‘yish orqali esa bu boradagi ishlarning sifat darajasini oshirish mumkin. Yuqoridagilardan kelib chiqib, boshlang’ich sinfda tarbiyaviy jarayonni yangicha yondashuv asosida olib borish, o‘quvchilarda ma’naviy-axloqiy immunitetni shakllantirish ta’lim-tarbiya tizimining ustuvor yo‘nalishlaridan biri bo‘lishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1) Eshmurodova G.X, Berdiyaro M.I. Boshlang’ich sinf o‘quvchilarining ma’naviyatini oshirishga xizmat qiluvchi omillar; Pedagogika OAK jurnali. Ilmiy-nazariy va metodik jurnal; Toshkent, 2024 6-son
- 2) Eshmurodova G.X, Berdiyaro M.I. Methodology of Spiritual Education in Primary E;IF (импакт-фактор)12,38 / 2024; American Journal of Alternative Education ISSN: 2997-3953 (Online) Vol. 1, No. 10, Dec 2024, Available online at: <https://scientificbulletin.com/index.php/AJAE>; 113-116 betlar
- 3) Eshmurodova G.X, Berdiyaro M.I. Spiritual Qualities of Primary School Students;IF (импакт-фактор)12,43 / 2024 Excellencia: international multi-disciplinary journal of education <https://multijournals.org/index.php/excellencia-imje> 290-294 betlar.
- 4) Rakhimova, D. O., & Shomurodov, S. S. (2021). ON THE CRITERIA FOR ASSESSING THE QUALITY OF EDUCATION AND THE LECTURES IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM OF UZBEKISTAN. *Global Science and Innovations: Central Asia (см. в книгах)*, 8(1), 58-62.

5) Шомуродов, Ш. Ш. (2022). МАСОФАВИЙ ТАЪЛИМДА ТАЛАБАЛАРДАМУСТАҚИЛ ИЖОДИЙ ФИКРЛАШ КОМПЕТЕНТЛИГИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ТЕХНОЛОГИЯСИ. *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 36-41.

6) Sh, S. S. (2024). DEVELOPMENT OF INFORMATION COMPETENCE OF FUTURE MANAGERS IN DISTANCE EDUCATION. *Экономика и социум*, (7 (122)), 283-288.

7) Shomurodov, S. (2024). Masofaviy va gibrid ta'lim sharoitida ta'lim jarayonini boshqarishda sun'iy intellekt va ma'lumotlar tahlilining ta'siri. *PROBLEMS AND SOLUTIONS OF SCIENTIFIC AND INNOVATIVE RESEARCH*, 1(2), 59-63.

8) Шомуродов, Ш. (2024, July). Масофавий таълим шароитида таълим жараёнини бошқаришда. In *CONFERENCE ON THE ROLE AND IMPORTANCE OF SCIENCE IN THE MODERN WORLD* (Vol. 1, No. 6, pp. 35-38).

9) Siddikova, S., Juraeva, M., Abrorov, A., & Kuvoncheva, M. (2025). Foreword-VII International Conference on Applied Physics, Information Technologies and Engineering–APITECH-VII 2025. In *EPJ Web of Conferences* (Vol. 321, p. 00001). EDP Sciences.

10) Siddiqova, S. (2024). Dual ta'limni joriy qilish metodologiyasi va psixologik jihatlari. *YASHIL IQTISODIYOT VA TARAQQIYOT*, 2(12).

11) SIDDIQOVA, S. (2024). ORGANIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS BASED ON THE INTEGRATION OF SPECIAL SUBJECTS IN DUAL EDUCATION. *News of the NUUz*, 1(1.7), 185-187.

12) Siddiqova, S. (2024). Muhandislar–taraqqiyot tayanchi. *YASHIL IQTISODIYOT VA TARAQQIYOT*, 2(3).

13) Siddiqova, S. G., & Saidjonova, P. S. (2024). ISSUES OF DIGITALIZATION OF MEDICINE IN UZBEKISTAN. *INTERNATIONAL SCIENCES, EDUCATION AND NEW LEARNING TECHNOLOGIES*, 1(4), 168-172.

14) Siddikova, S., Yuldashev, N., Juraeva, M., Abrorov, A., & Kuvoncheva, M. (2024, February). Overview of the V International Conference on Applied Physics, Information Technologies and Engineering-APITECH-V 2023. In *Journal of Physics: Conference Series* (Vol. 2697, No. 1, p. 011001). IOP Publishing.

15) Siddikova, S., Sirojiddinov, S., Bakhridinova, N., Zaripova, M., & Juraeva, M. (2024). Increasing oil absorption in bearings as a result of ultrasonic exposure to ultrafine particles. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 471, p. 05021). EDP Sciences.

16) Siddikova, S. G. (2019). Using New Generation Electronic Educational Resources in Teaching Special Disciplines at Professional Colleges. *Eastern European Scientific Journal*, (1).

17)Siddikova, S. G. (2019). POSSIBILITIES OF APPLICATION OF MULTIMEDIA IN THE PROCESS OF STUDYING THE DISCIPLINE" TECHNOLOGY OF PROCESSING OIL AND GAS". *Информация и образование: границы коммуникаций*, (11), 72-73.

18)Siddiqova, S. G. (2019). Elektron ta'lim resurslarining yangi avlodi: tahlillar, arxitektura, innovatsion sifatlari. *Ta'lim, fan va innovatsiya. Ma'naviy-ma'rifiy, ilmiy-uslubiy jurnal*, 1, 91-95.

19)Палванова, У. Б., & Тургунов, С. Т. (2024, August). Обобщение научного исследования по совершенствованию навыков оказания первой помощи студентов не медицинских высших учебных заведений. In *INTERNATIONAL CONFERENCE ON INTERDISCIPLINARY SCIENCE* (Vol. 1, No. 8, pp. 16-17).

20)Палванова, У. Б., & Тургунов, С. Т. (2024, August). Обобщение научного исследования по совершенствованию навыков оказания первой помощи студентов не медицинских высших учебных заведений. In *INTERNATIONAL CONFERENCE ON INTERDISCIPLINARY SCIENCE* (Vol. 1, No. 8, pp. 16-17).

21)Палванова, У., Тургунов, С., & Якубова, А. (2024). АНАЛИЗ ПРОЦЕССОВ ОБУЧЕНИЯ НАВЫКАМ ОКАЗАНИЯ ПЕРВОЙ ПОМОЩИ СТУДЕНТОВ НЕ МЕДИЦИНСКИХ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ. *Journal of universal science research*, 2(7), 85-94.

22)Палванова, У. Б. (2024). Значение Формирования Навыков Оказания Первой Помощи У Студентов В Не Медицинских Образовательных Учреждениях. *Periodica Journal of Modern Philosophy, Social Sciences and Humanities*, 27, 93-98.

23)Палванова, У. Б. (2024). Значение Формирования Навыков Оказания Первой Помощи У Студентов В Не Медицинских Образовательных Учреждениях. *Periodica Journal of Modern Philosophy, Social Sciences and Humanities*, 27, 93-98.

24)Палванова, У. Б., & Тургунов, С. Т. (2024, August). Обобщение научного исследования по совершенствованию навыков оказания первой помощи студентов не медицинских высших учебных заведений. In *INTERNATIONAL CONFERENCE ON INTERDISCIPLINARY SCIENCE* (Vol. 1, No. 8, pp. 16-17).

25)Палванова, У., Якубова, А., & Юсупова, Ш. (2023). УЛЬТРАЗВУКОВОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ПРИ СПЛЕНОМЕГАЛИИ. *Talqin va tadqiqotlar*, 1(21).

26)Палванова, У. Б., Изранов, В. А., Гордова, В. С., & Якубова, А. Б. (2021). Спленомегалия по УЗИ—есть ли универсальные критерии?. *Central Asian Journal of Medical and Natural Science*, 2(3), 52-27.

27)Степанян, И. А., Изранов, В. А., Гордова, В. С., Белецкая, М. А., & Палванова, У. Б. (2021). Ультразвуковое исследование печени: поиск наиболее воспроизводимой

и удобной в применении методики измерения косого краниокаудального размера правой доли. *Лучевая диагностика и терапия*, 11(4), 68-79.

28)Палванова, У. Б. (2024). Значение Формирования Навыков Оказания Первой Помощи У Студентов В Не Медицинских Образовательных Учреждениях. *Periodica Journal of Modern Philosophy, Social Sciences and Humanities*, 27, 93-98.

29)Якубова, А. Б., Палванова, У. Б., & Палванова, С. Б. (2018). НОВЕЙШИЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ И ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ СТУДЕНТОВ МЕДИЦИНСКОГО КОЛЛЕДЖА В ХОРЕЗМСКОЙ ОБЛАСТИ. In *Современные медицинские исследования* (pp. 22-25).

30)Изранов, В. А., Степанян, И. А., Гордова, В. С., & Палванова, У. Б. (2020). ВЛИЯНИЕ УЛЬТРАЗВУКОВОГО ДОСТУПА И ГЛУБИНЫ ДЫХАНИЯ НА КОСОЙ ВЕРТИКАЛЬНЫЙ РАЗМЕР ПРАВОЙ ДОЛИ ПЕЧЕНИ. In *РАДИОЛОГИЯ–2020* (pp. 24-24).

31)Якубова, А. Б., & Палванова, У. Б. Проблемы здоровья связанные с экологией среди населения Приаралья мақола Научно-медицинский журнал “Авиценна” Выпуск № 13. *Кемерово 2017г*, 12-15.

32)Азада, Б. Я., & Умида, Б. П. (2017). ПРОБЛЕМЫ ЗДОРОВЬЯ СВЯЗАННЫЕ С ЭКОЛОГИЕЙ СРЕДИ НАСЕЛЕНИЯ ПРАРАЛЬЯ. *Авиценна*, (13), 12-14.

33)Izranov, V., Palvanova, U., Gordova, V., Perepelitsa, S., & Morozov, S. (2019). Ultrasound criteria of splenomegaly. *The Radiologist*, 1(1002), 3-6.

34)Batirovna, Y. A., Bahramovna, P. U., Bahramovna, P. S., & Ogli, I. A. U. (2019). Effective treatment of patients with chronic hepatitis, who live in ecologically unfavorable South zone of Aral Sea region. *Наука, образование и культура*, (2 (36)), 50-52.

35)Stepanyan, I. A., Izranov, V. A., Gordova, V. S., Palvanova, U., & Stepanyan, S. A. (2020). The influence of diffuse liver diseases on the size and spleen mass coefficient, prognostic value of indicators. *Virchows Archiv-European Journal of Pathology*, 477(S1), 279-279.

36)Изранов, В. А., Степанян, И. А., Гордова, В. С., & Палванова, У. Б. (2020). ВЛИЯНИЕ УЛЬТРАЗВУКОВОГО ДОСТУПА И ГЛУБИНЫ ДЫХАНИЯ НА КОСОЙ ВЕРТИКАЛЬНЫЙ РАЗМЕР ПРАВОЙ ДОЛИ ПЕЧЕНИ. In *РАДИОЛОГИЯ–2020* (pp. 24-24).

37)Изранов, В. А., Степанян, И. А., Гордова, В. С., & Палванова, У. Б. (2020). ВЛИЯНИЕ УЛЬТРАЗВУКОВОГО ДОСТУПА И ГЛУБИНЫ ДЫХАНИЯ НА КОСОЙ

ВЕРТИКАЛЬНЫЙ РАЗМЕР ПРАВОЙ ДОЛИ ПЕЧЕНИ. In *РАДИОЛОГИЯ–2020* (pp. 24-24).

38)Stepanyan, I. A., Izranov, V. A., Gordova, V. S., Palvanova, U., & Stepanyan, S. A. (2020). Correlation of pathological changes in the liver and spleen in patients with cirrhosis. *Virchows Archiv-European Journal of Pathology*, 477(S1), 278-279.

39)Stepanyan, I. A., Izranov, V. A., Gordova, V. S., Palvanova, U., & Stepanyan, S. A. (2020). The influence of diffuse liver diseases on the size and spleen mass coefficient, prognostic value of indicators. *Virchows Archiv-European Journal of Pathology*, 477(S1), 279-279.

40)Stepanyan, I. A., Izranov, V. A., Gordova, V. S., & Stepanyan, S. A. (2020). Diagnostic significance of liver stiffness and the sizes of the caudate and left lobes with viral hepatitis and cirrhosis. *Virchows Archiv-European Journal of Pathology*, 477(S1), 279-279.

41)Stepanyan, I. A., Izranov, V. A., Gordova, V. S., Beleckaya, M. A., & Palvanova, U. B. (2021). Ultrasound examination of the liver: the search for the most reproducible and easy to operate measuring method of the right lobe oblique craniocaudal diameter. *Diagnostic radiology and radiotherapy*, 11(4), 68-79.

42)Степанян, И. А., Изранов, В. А., Гордова, В. С., Белецкая, М. А., & Палванова, У. Б. (2021). Ультразвуковое исследование печени: поиск наиболее воспроизводимой и удобной в применении методики измерения косого краниокаудального размера правой доли. *Лучевая диагностика и терапия*, 11(4), 68-79.

43)